

Н. Ю. Голуб,
І. С. Вода,
*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
м. Макіївка*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

Вступ. Машинобудування є однією з базових галузей промислового комплексу України, від рівня розвитку якої залежать технологічне оновлення та високоефективне функціонування інших галузей національного господарства. Розвиток акціонерної форми господарювання та формування корпоративного сектора з початку 90-х рр. XX ст. зумовив появу нових можливостей для машинобудівних підприємств у створенні оптимальної системи організації великомасштабного виробництва, забезпечення конкурентної боротьби на внутрішніх та зовнішніх ринках шляхом активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, мобілізації внутрішніх резервів та зниження виробничих витрат. Однак нестабільність зовнішнього середовища та недосконалість законодавчої бази значною мірою стримують формування ефективного організаційно-економічного механізму, який сприяв би підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних машинобудівних підприємств. Особливо актуально ці питання постають в умовах постійного ускладнення економічного середовища та на фоні глобалізації світових ринків. Це визначає об'єктивну необхідність удосконалення існуючих та створення нових науково-методичних підходів до організаційно-економічного розвитку промислових корпорацій з одночасним узагальненням та систематизацією теоретико-методологічних аспектів їх структурної трансформації як засобу активізації процесів концентрації ресурсів та їх оптимального використання у виробничій, інвестиційній та інноваційній діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання теорії, методології та практики організаційно-економічного розвитку промислових корпорацій досліджувалися у працях зарубіжних і вітчизняних вчених: І. Ансоффа, П. Друкера, П. Самуельсона, М. Портера, О.І. Амоші, В.Н. Амітана, М.Г. Білопольського, С.В. Богачова, І.П. Булєєва, В.М. Геєця, М.І. Долішнього, Ф.Ю. Поклонського, М.Д. Прокопенка, Л.А. Савельєва, І.Л. Сазонця. Незважаючи на велике різноманіття порушених наукових проблем та глибину їх дослідження, у сучасній економічній науці окремі їх аспекти залишаються недостатньо розв'язаними. Так, існуючі методи потребують адаптації до сучасних умов реформування системи державного управління відповідно до європейських демократичних принципів, зокрема в напрямі вдосконалення управління економічним і структурним розвитком корпорацій, діючих у машинобудівній галузі, та посилення їх ролі у забезпеченні конкурентоспроможності економіки України.

Мета статті полягає в розробці методичних підходів та практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного розвитку промислових корпорацій, що функціонують у машинобудівній галузі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток корпоративного сектору в Україні відбувався в умовах механічного перенесення форм ринкових відносин, які сформувалися на західних зразках форм власності, на адміністративно-планову та одержавлену економіку, яка не досягала повного розвитку товарно-грошових та ринкових відносин [4]. Це спричинило значні труднощі в адаптації західної моделі ринкових відносин в українських умовах господарювання. Приватизаційні процеси як основа формування корпоративного сектора супроводжувались трансформацією цілої низки питань управління й економічного, і правового характеру унаслідок чого в Україні поступово було сформовано систему корпоративних відносин [2, с. 32].

За даними Державного комітету статистики в Україні кількість суб'єктів господарювання акціонерної форми власності за останні роки мала тенденцію до скорочення. Так, з 2002 до 2008 рр. їх кількість зменшилась на 12% та склала 31100 одиниць. При цьому відбувалось скорочення й відкритих, і закритих акціонерних товариств [7]. Це пояснюється тим, що якщо за період 1992 — 2002 рр. кількість підприємств колективної форми власності зростала внаслідок процесів приватизації та корпоратизації, то, починаючи з 2002 — 2003 рр., розпочався новий етап перерозподілу власності шляхом реорганізації акціонерних товариств [1, с. 56; 5, с. 191]. Їх кількість зменшувалась через банкрутства та укрупнення підприємств (насамперед, шляхом викупу контрольних пакетів акцій більш потужними корпораціями).

Інноваційна активність галузей промисловості України в розрізі технологічних традицій за останні роки майже не змінилася. Однак слід відзначити інноваційну активність металургії та обробки металу в секторі низьких технологій. Водночас незадовільною слід вважати тенденцію стабільної кількості підприємств машинобудування, що займаються інноваційною діяльністю, оскільки ця галузь є основою в секторі високих технологій і своїм постійним зростанням має забезпечувати інноваційний розвиток економіки країни [7].

Одним з основних чинників, які стримують інноваційну діяльність у промисловому комплексі, є фізичний знос і матеріальне старіння виробничих фондів. Ще в 1996 р. аналітики оцінювали таку ситуацію як катастрофічну (на кінець 1996 р. знос у промисловості складав 57,8% [3, с. 47]). Вивчення статистичних даних дозволяють зробити висновок, що й через 13 років ситуація практично не змінилась: на кінець 2009 р. знос у промисловості склав 56%. Виявлені тенденції свідчать про гальмування технологічного розвитку галузей промисловості України та спад інноваційної активності, що не відповідає головним

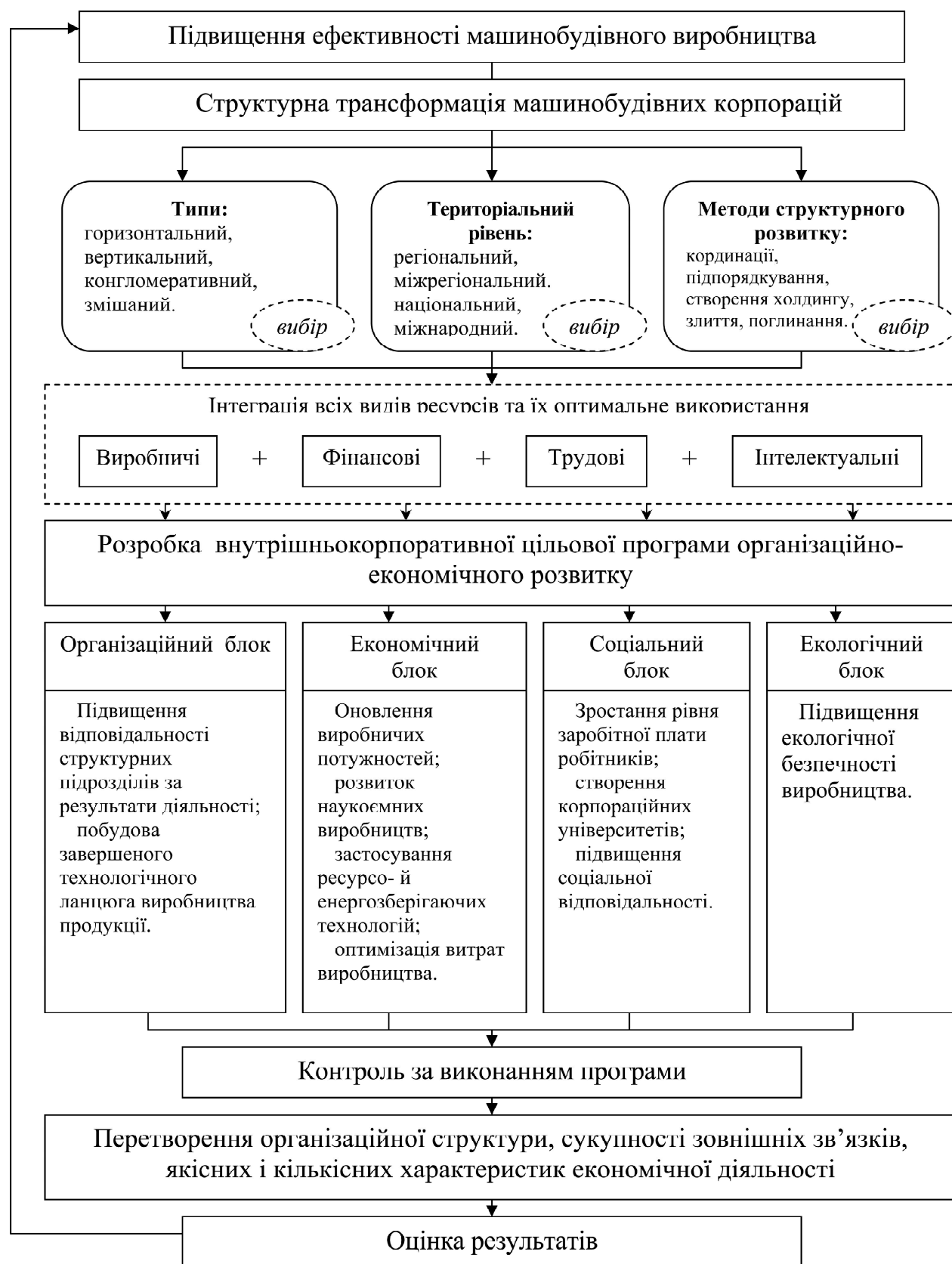

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм розвитку промислової корпорації в умовах структурної трансформації (машинобудівна галузь)

якісним рисам майбутньої моделі промислового комплексу, основними з яких є динамізм, інноваційність та конкурентоспроможність виробництва [6, с. 9]. Це вимагає якнайшвидшого пошуку шляхів подолання проблем, які стримують розвиток промислового комплексу України.

Зарубіжний досвід свідчить про те, що критеріальною ознакою технологічного розвитку економіки є зростання в загальному обсязі реалізованої продукції частки інноваційно-інвестиційного сектору, а насамперед машинобудування. Ефективність функціонування машинобудівних корпорацій є одним з визначальних чинників, який істотно впливає на рівень конкурентоспроможності, продуктивності праці, темпи й напрями науково-технічного прогресу в інших базових галузях економіки.

Сталий організаційно-економічний розвиток промислових корпорацій в умовах структурної трансформації можливий при формуванні відповідного механізму, який забезпечує передачу дії від рушійних сил (зовнішніх і внутрішніх чинників, причин) до внутрішніх і зовнішніх елементів промислової корпорації та обумовлює перетворення її організаційної структури, якісних і кількісних характеристик економічної діяльності (рис. 1).

Головною метою такого механізму визначено підвищення ефективності машинобудівного виробництва. При цьому передбачається максимізація прибутку, зростання продуктивності й рентабельності виробництва.

Після обґрунтування вибору типу, територіального рівня й методу структурного розвитку промислової корпорації фахівцями розробляється внутрішньокорпоративна цільова програма її організаційно-економічного розвитку. Внутрішньокорпоративна цільова програма є сукупністю основних принципів, критеріїв і методів організації діяльності трансформованої промислової корпорації, а також стратегічних цілей і завдань, що забезпечують стійкий та ефективний її розвиток з позицій довгострокової перспективи. Внутрішньокорпоративна цільова програма має бути чітко проробленою, реально здійснюваною і не знижувати результативності організаційно-економічного розвитку промислової корпорації. Функціональна частина програми повинна включати розробку індивідуальної стратегічної корпоративної політики, а також підготовку комплексу організаційних процедур, спрямованих на забезпечення реалізації конкретних цілей промислової корпорації й поліпшення стану корпоративного середовища в цілому, що можливо шляхом реалізації нижченаведених заходів:

- формування й реалізація чітко вираженої стратегії управління, спрямованої на зростання капіталізації промислової корпорації;

- формування ефективної організаційної структури, побудованої на основі принципів стратегічного корпоративного управління;

- проведення повноцінного й регулярного контролю внутрішньокорпоративного менеджменту з метою забезпечення організаційної й фінансової прозорості діяльності всіх структурних елементів корпоративного утворення;

- створення додаткових спеціалізованих контрольних підрозділів (відділи внутрішнього аудиту, контролю проведення угод, комітети з роботи з акціонерами, відносин з органами влади й місцевого самоврядування);

- забезпечення балансу внутрішньокорпоративної правової й нормативної документації (чітке розмежування повноважень, компетенцій зборів акціонерів, ради директорів, виконавчих органів, забезпечення широкої інформованості працівників про прийняття управлінських рішень);

- вироблення чіткої дивідендної політики в рамках загальної стратегії підприємства (гарантія стабільних виплат дивідендів, забезпечення привабливості акцій для міноритарних акціонерів, перешкоджання можливості спекулятивного продажу акцій);

- формування корпоративної культури (розробка внутрішньокорпоративного кодексу управління).

Усю сукупність заходів та очікуваних ефектів від структурної трансформації промислової корпорації доцільно виділити у чотири основні блоки: організаційний, економічний, соціальний, екологічний.

В організаційному блоці мають бути визначені пріоритети організаційного розвитку, зокрема можливості та перспективи побудови завершеного технологічного ланцюга виробництва машинобудівної продукції, та основні принципи взаємодії структурних одиниць. Основними перевагами успішного функціонування структурних одиниць промислової корпорації є підвищена відповідальність за одержання прибутку, більш сильна орієнтація на ринок, швидке прийняття рішень, краща маневреність матеріальних, фінансових і матеріальних ресурсів. При цьому вибір ступеня автономності функціонування структурних одиниць визначається ступенем важливості їх цільової орієнтації для всієї корпорації.

Економічний блок включає основні показники, які характеризують ефективність реалізації трансформаційних процесів, а саме: рентабельність власного капіталу, коефіцієнт платоспроможності, коефіцієнт ліквідності, чистий прибуток на акцію, коефіцієнт виплати дивідендів, коефіцієнт акцій, прибутковість продажів, ризики фінансових вкладень, обсяг реалізації продукції, продуктивність праці.

На державному й регіональному рівнях ці економічні ефекти трансформуються в обсяги податкових надходжень до бюджетів різних рівнів. У результаті цього бюджетна ефективність структурної трансформації промислових корпорацій для держави й регіону буде вимірюватися такими показниками:

- збільшення обсягу податку на додану вартість (ПДВ) за рахунок зростання сукупного обороту корпорацій;

- одержання додаткового прибутку та відповідно податку на прибуток;

- реструктуризація заборгованості бюджетам всіх рівнів і регулярне виконання поточних платежів;

- виплати дивідендів державі (для корпорацій із державною участю).

Водночас є можливість виникнення серйозних проблем, пов'язаних з укрупненням промислових корпорацій, нерозв'язаність яких може призвести до необоротних негативних соціально-економічних наслідків для регіону. До основних економічних проблем, пов'язаних зі структурною трансформацією промислових корпорацій, можна віднести погрозу монополізації, надмірний вплив великих корпорацій на органи влади, що призводить до

зрощення влади та капіталу, вимивання капіталу з регіонів та його концентрація у столиці України — центрі зосередження державної влади та капіталу.

Економічний блок охоплює такі основні напрями організаційно-економічного розвитку промислових корпорацій в умовах їх структурної трансформації, як розвиток наукоємних виробництв, застосування ресурсозберігаючих технологій, підвищення якості продукції та послуг, оновлення виробничих потужностей, перелив капіталів в інвестиційно привабливі сфери господарювання.

У соціальному блоці основними критеріями ефективності структурної трансформації корпорацій постають зростання рівня заробітної плати робітників та забезпечення їх соціального захисту, створення корпораційних університетів, підвищення соціальної відповідальності.

Особливе значення для промислових корпорацій, що функціонують в машинобудівній галузі, має розвиток освіти. В останні роки корпорації зіткнулися з нестачею кваліфікованих кадрів масових професій. Це спричинив розвал системи профтехосвіти, старіння технічної бази вищих навчальних закладів, розрив між фактично сформованою якістю масової загальноосвітньої та загальнокультурної підготовки та рівнем, необхідним для освоєння професійних знань, адекватних вимогам сучасної економіки.

У цьому аспекті для корпорацій машинобудівної галузі представляється доцільним застосування досвіду США в створенні корпораційних університетів. У США тільки за період 1998 — 2002 рр. їх кількість зросла з 400 до 1600. Половина цих університетів перетворилася на центри прибутку, які надають платні послуги з навчання фахівців малих і середніх фірм-партнерів, а також покупців складної техніки. За даними Бюро цензів, загальні витрати на освіту та навчання в США є другими за значенням після охорони здоров'я стаття видатків. Корпорації витрачають на навчання свого персоналу понад 65 млрд. дол. на рік. Професійна освіта в США стала однією з найбільш рентабельних галузей економіки.

Екологічний блок має відображати, наскільки ефективно трансформована корпорація розв'язує питання підвищення екологічної безпеки машинобудівного виробництва. Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що стан промислових регіонів України, Донецького, Луганського та Дніпропетровського зокрема, на сьогодні оцінюється як досить несприятливий внаслідок високого ступеня концентрації металургійного, вуглевидобувного, машинобудівного, хімічного виробництва та виробництва коксу і продуктів нафтопереробки.

Розвиток маловідхідних (безвідхідних) технологій зумовлює структурну трансформацію промислових корпорацій в напрямі переходу від спеціалізації корпорацій в рамках однієї галузі до формування інтегрованих корпоративних структур, які охоплюють весь технологічний ланцюг від видобутку сировини до виробництва кінцевого продукту. Ці структурні утворення мають гнучкість та здатність до швидкої технологічної та організаційної перебудови, утилізації всіх видів відходів, у тому числі й самої кінцевої продукції після завершення її життєвого циклу. Слід зауважити, що оскільки результатом структурної трансформації корпорацій, окрім іншого, є й онов-

лення виробничих потужностей, то, як правило, позитивний екологічний ефект виникає автоматично, оскільки в корпорації працює нове й сучасне обладнання. Тобто капіталовкладення у більш високі технології можуть кваліфікуватися як інвестиції в охорону навколишнього середовища.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що при створенні необхідних організаційно-економічних умов процеси структурної трансформації машинобудівних корпорацій у промисловому комплексі активно сприятимуть таким факторам:

- концентрації грошових, матеріальних, науково-технічних, трудових, інформаційних ресурсів, необхідних для закріплення тенденції економічного зростання та збільшення інвестицій у науково-технічний розвиток промисловості;

- взаємодії промислового, фінансового та інтелектуального капіталу;

- формуванню ефективного механізму самофінансування, нарощування інвестиційних ресурсів для високоефективних виробництв;

- підвищенню економічної стабільності учасників структурної трансформації;

- покращанню кредитного обслуговування товариств, які входять до складу інтегрованої корпоративної структури, через надання кредитів під більш низькі порівняно з ринковими відсотки, можливість продовження строку повернення кредиту, участь банку в проектному фінансуванні, розміщенні облігацій та акцій;

- можливості за рахунок високої концентрації капіталу реалізовувати науково-технічні розробки, створювати найбільш складні технічні і технологічні системи;

- можливості формування міжрегіональних коопераційних зв'язків на основі створення міжрегіональних та міжгалузевих інтегрованих корпоративних систем.

Запропоновані рекомендації щодо забезпечення умов ефективної структурної трансформації корпорацій, що функціонують в машинобудівній галузі, та посилення їх ролі в розвитку промислового комплексу сприятимуть ефективній реалізації завдань, що визначені в основних програмних документах держави. Проведене дослідження доводить, що на сьогодні є всі умови для поєднання накопиченого наукового, практичного досвіду та усвідомлення доцільності структурної трансформації діючих промислових корпорацій як рушійної сили в забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку України.

Література

1. **Данько М. С.** Формування корпоративних структур в Україні / М. Данько // Економіка і прогнозування. — 2005. — №4. — С. 50—66.
2. **Сірош М.** Національна модель корпоративного управління / М. Сірош // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. — 2003. — №6. — С. 32—36.
3. **Скударь Г. М.** Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения : монография / Г. М. Скударь / науч. ред. Н. Г. Чумаченко. — К. : Наук. думка, 1999. — 496 с.
4. **Управление** экономикой переходного периода. Региональная стратегия перестройки : [сб. науч.

тр.] / под ред. В. Н. Амитана. — Донецк : ИЭП НАН Украины, 1999. — 222 с. 5. **Формування** та розвиток моделі корпоративного управління в трансформаційній економіці : навч. посіб. / П. В. Круш, О. П. Кавчиш, А. В. Гречко, Ю. С. Чихачьова; за заг. ред. к.е.н., проф. П. В. Круша. — К. : Центр учбової літ., 2007. — 264 с. 6. **Якубовський М.** Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості на період до 2017 року / М. Якубовський, В. Новицький, Ю. Кіндзерський // Економіка України. — 2007. — №11. — С. 4—20. 7. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Голуб Н. Ю., Вода І. С. Організаційно-економічний розвиток промислових корпорацій в Україні: галузевий аспект

У статті розглядається організаційно-економічний механізм розвитку машинобудівних корпорацій та їх роль у вирішенні стратегічних завдань промислового комплексу України в умовах ускладнення зовнішнього середовища. Запропоновані рекомендації щодо забезпечення умов ефективної структурної трансформації корпорацій, що функціонують в машинобудівній галузі.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, промислова корпорація, структурна трансформація корпорацій, машинобудівна галузь.

Голуб Н. Ю., Вода И. С. Организационно-экономи-

ческое развитие промышленных корпораций в Украине: отраслевой аспект

В статье рассматривается организационно-экономический механизм развития машиностроительных корпораций и их роль в решении стратегических задач промышленного комплекса Украины в условиях усложнения внешней среды. Предложены рекомендации относительно обеспечения условий эффективной структурной трансформации корпораций, функционирующих в машиностроительной отрасли.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, промышленная корпорация, структурная трансформация корпораций, машиностроительная отрасль.

Golub N. Yu., Voda I. S. Organizational-economic development of industrial corporations in Ukraine: branch aspect

Examined was organizational-economic mechanism of machine-building corporations in the decision of strategic industrial complex in the conditions of uncertainty of the external environment. Suggested were recommendations on the provision of effective conditions of corporations, functioning in machine building branch.

Key words: organizational-economic mechanism, industrial corporation, structural transformation of corporations, machine-building industry.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2010

Прийнято до друку 27.08.2010